

Toespraak door Piet den Otter bij de onthulling van Stolpersteine De Leeuwe, Diezerstraat 120a en Van der Helststraat 2, 23 juni 2023

Dia 1 Gezin De Leeuwe-Zeehandelaar

Straks onthullen wij voor de Van der Helststraat 2 Stolpersteine voor Joseph de Leeuwe, zijn vrouw Dina Veterman en hun zoontje Abraham. Voor de Diezerstraat 120a een gedenksteen voor Jacob de Leeuwe.

Abraham de Leeuwe en Antje Zeehandelaar krijgen 3 zoons, alle drie geboren en getogen in Zwolle. Joseph is van 1906, Jacob van 1908 en in 1915 volgt nakomer Louis. Louis wordt onderwijzer en woont later in Arnhem.

In rood ziet u hoe zwaar deze familie is getroffen tijdens de Sjoa.

Dia 2 Station Cosel

“De trein stopte in Cosel. Dat was daar iets vreselijks. Hier hield het menselijke op. Wij, de mannen tot 50 jaar, moesten allemaal op onze hurken gaan zitten. Toen de trein was weggereden, werden wij als beesten op vrachtwagens geladen.” Zo beschrijft Abraham Spiero zijn aankomst op 17 oktober 1942 op het goederenstationnetje van Cosel.

In deze trein, die op 16 oktober uit Westerbork vertrok, zitten ook Joseph de Leeuwe, zijn vrouw Dina Veterman en hun zoontje Abraham. Misschien hadden zij nog de verwachting dat ze de ‘tewerkstelling in het oosten’ - in het eufemisme van de nazi’s - met hard werken, maar wel samen, zouden kunnen doorstaan.

In Cosel, tachtig kilometer westelijk van Auschwitz, komt aan die hoop een wreed einde. In het najaar van 1942 stoppen hier 35 deportatietreinen uit Frankrijk, België en Westerbork. Op een uiterst intimiderende en gewelddadige manier worden 9600 mannen in de leeftijd van 15-50 jaar van hun familie gescheiden. Onder hen dus Joseph en de Leeuwe en op 7 november ook zijn broer Jacob.

Dia 3. Auschwitz-Birkenau

Na de stop in Cosel rijdt de trein met de overige inzittenden door naar Auschwitz-Birkenau. Hier sterven op 19 oktober Dina en de kleine Abraham in de gaskamer, 30 en 3 jaar oud.

De mannen staat een helletocht door talloze dwangarbeiderskampen in Silezië te wachten. Zij moeten werken aan de aanleg van spoorwegen, autowegen en in de industrie en steenkoolmijnen.

Dia 4 Monument Beuthen

Joseph komt op 23 oktober met nog 400 Nederlanders terecht het kamp Bobrek. Als gevolg van het extreem zware grondwerk bij de aanleg van een spoorlijn en de slechte verzorging overlijden veel mannen; Joseph overlijdt op 13 februari 1943. Hij is begraven op de Joodse begraafplaats van Beuthen, nu het Poolse Bythom. Een monument herinnert aan de gestorven dwangarbeiders. Bobrek is een grote uitzondering; meestal zijn de stoffelijke resten in anonieme massagraven gedumpt of in Auschwitz-Birkenau gecremeerd.

Van Jacob de Leeuwe weten we alleen dat hij op 7 november vanuit Cosel in het nabijgelegen doorgangskamp Annaberg terecht komt. Daarna ontbreekt elk spoor. Het Rode Kruis stelt na de oorlog vast dat hij op een onbekende plek, op een onbekend tijdstip in Midden-Europa zal zijn overleden, uiterlijk 31 maart 1944.

De broers stammen uit een familie van kleine handelaars. Hun ouders, Abraham en Antje de Leeuwe-Zeehandelaar, verdienen de kost met het verkopen en repareren van parapluies. Kleine middenstanders dus.

De zoons Jacob en Joseph erven hun handelsgeest. In 1932 beginnen zij een grossierderij in textiel en galanterieën, maar dat wordt geen succes. In 1934 is de zaak al weer opgeheven.

Dia 5 Gezinsfoto De Leeuwe-Veterman

Joseph gaat verder als marktkoopman. Niet duidelijk is waarin hij handelt. Hij trouwt hij in 1938 met de Zwolse Dina Veterman. Zij gaan wonen in de Van der Helststraat 2. Hier staat in september 1939 de wieg van Abraham.

Dia 6 Oprechte Steenwijker Courant

Jacob is handelsreiziger voor de zaak van zijn ouders. Na het overlijden zijn vader in 1935 zet hij met zijn moeder de nering voort. Zij hebben, getuige de advertenties in de krant, een klantenkring tot in Steenwijk.

In 1937 gaat de zaak failliet, maar er volgt een doorstart vanuit de Diezerstraat 120a. Hierheen zijn Jacob en zijn moeder in 1938 verhuisd vanuit de Melkmarktstraat.

Dia 7 Foto Jacob en Sophia Marcus

Jacob trouwt in april 1941 in Leeuwarden met Sophia Marcus. Het paar gaat aan de Diezerstraat 120a wonen.

Het huwelijk vindt plaats onder steeds donkerder gesternte. Joodse marktkooplieden mogen niet meer op de markt verschijnen en Joodse bedrijven worden onteigend of geliquideerd.

Joseph en Jacob zijn daardoor brodeloos. De werkloos gemaakte Joodse mannen uit Zwolle moeten in de zomer van '42 naar werkkampen in Dalfsen en in Friesland. Daar zitten zij als ratten in de val. In de nacht van 2-3 oktober deporteert de bezetter de mannen naar Westerbork.

Dia 8 Foto vm Keersluisbrug

Onder het mom van gezinshereniging worden uit het hele land vrouwen en kinderen opgehaald en naar Westerbork gebracht. Dina en de kleine Abraham zullen in die dagen via het Celestijnenkanaal aan de Veerallee naar Westerbork zijn gedeporteerd.

Fie Marcus was daarvan vrijgesteld. Zij stond immers op het punt van bevallen. Op 4 oktober wordt haar zoon geboren, ook Abraham geheten. Jacobs verzoek om vanuit Westerbork zijn vrouw en pasgeboren zoontje te mogen bezoeken wordt onbarmhartig afgewezen.

Fie en haar zoon Abraham zullen de oorlog overleven in onderduik, evenals oma Antje Zeehandelaar. Antje overlijdt in 1965. Fie is niet hertrouwd en overlijdt in 1993, Abraham in 2014.

Hun levens waren voor altijd getekend.